

Barxeta, Carcaixent, i l'Olleria (allò ja linda en *ajš*) i el Genovès «el pla d'*ejšätiva*», *ešätiva* a La Llosa (xxxii, 41.25; 57.18, xxxi, 153.10-16, 113.1, xxxii, 105.17, 6.17); a Benigànim vacil·lant entre *šätiva* i *ešätiva* (xxxii, 9.12, 10.2). *Ajšätiva* a La Granja i a Novetlè (xxii, 47.15, 32.14). La forma *šätiva* (Simat xxxi, 184.4) se sent sobretot darrere *de*, «kašer de *šätiva*» a Ròtova (xxxii, 180.6), «kamí de *šätiva*» a La Pobla del Duc (xxxii, 161.5), i no obstant a Algemesí; «és d'*ašätiva*» (xxxii, 51.1). Quant a una pron. amb *č*, és molt rara: «això ja és terme de *čätiva*» (oït un cop a Canals, xxxii, 30.13).

Gentilici *xativins* o *eixativins*, recollit per J.G.M. a Alzira, València, Albaida, Carlet, Alcoi, Xaraco i Gandia, 1935. En particular és molt popular l'*aixativí* per anomenar el vent que ve de la Ribera, a Catadau, Carlet, Alcúdia. J.G.M., 1935) afirma que *xativencs* és només literari, tanmateix és la forma que emprà M.Gadea (*T. del Xè*, 1, 59). Notem que aquella era la forma usada en àrab: «xatibí», traduït en castellà per *xativés* per *PALC.* i per Nebrixa, (p. 7v^o). *Setabense* és forma pedantesca que intentaren els erudits locals acastellanats, sols, des de més tard.

MENCIONS en els àrabs *šāṭība* en Abulfeda (186), i l'Edrissi (175) i en Yaqut (Steiger, *Contr.* 155; Alemany, *Geogr.* 96) en els quals no veiem quina era la vocal del *š* i bé és probable que ja fos una *i* d'acord amb el vocalisme corrent en àrab, en mots d'aquesta estructura, mentre que si hagués estat *a*, és versemblant que hi haurien posat la vocal. I, en efecte, era *xatiba* en l'àrab granadí (*PALC.*) per cert amb un trasllat d'accent, fet que era estès en aquesta fase tardana de l'àrab vulgar.

MENCIONS CRISTIANES. Ja repetidament en el Poema del Cid: «davan sus correduras e fazién las trasnochadas: /llegan a *Gujera* e llegan a *Xätiva* / --- ganaron *Peña Cadiella* ---/ quando ovo *Peña Cadiella*, mal les pesa en *Xätiva* e dentro en *Gujera* ---» (v. 116, 163).

1143:*Xätiva* (Huici, 1, 373). En la Crònica de Jaume I, apareix freqüentíssimament. Ja abans d'empendre la conquesta de València, en el consell per deliberar-ne, figura «Pero Llopis de Pomar, que havia estat per missatgeria nostra al alcayt de *Xätiva* (§129, Ag, 177). Quan la conquesta comença i va avançant, les mencions que en fa mostren el paper cabdal de les forces xativines en la defensa dels sarraïns valencians: «assetjar *Valencia* --- e quant *Valencia* sia presa, tot aquel Regna serà pres tro a *Xätiva*» (206, 251). «Les cartes dels rics hòmens dien que Çaén, ab tot lo poder, de *Xätiva* tro en *Onda*, que eren 600 cavallers e 11 milia hòmens de peu, vingueren al sol ixit per combatre al Pug» (§217, 260), «Anch no vim *Xätiva* e volem-la veer; e anam là a aquel coyol agut, qui és part del castell, e veem la pus bela orta que anch havíem vista --- que y havia més

de 200 alforges per la orta, les pus beles q. hom pogués trobar, e les alqueries entorn de la orta, moltes e espesses, e veem encara lo castell tan noble e tan bel ---» (§318, 348), «Lo Rey, per què's té tan en car del feyt de *Xätiva*, contra l'Alcayt?» (§325, 353).

En curs les negociacions aconseguen que se li presenti l'alcayt; i diu ell «*Xätiva* és del Regne, volem-la cobrar --- e deim-vos que la ns rendats; e quan hoí aquesta paraula perdé la color e tench-se per pres e --- dixem-li: —Alcayt, nous temats que aytant segur sots con si érets en lo castell de *Xätiva*» (§335, 359). En fi: «Anam assetjar *Xätiva*» (§363). En la tibantor amb Castella quan Alfonso X amenaça *Xätiva*, està a punt de degenerar en guerra entre les dues nacions (pp. 371ss.). I a la fi el castell de *Xätiva* es rendeix (§354, 375). S'hi parla de *Xätiva* encara en molts altres passatges (pp. 326, 347, 351, 354, 360, 361); sempre en la forma *Xätiva*; per més que ens citen la forma *Exativa*, com documentada en la *Crònica* i en el *Rept.*, però jo no l'he sabut trobar a l'un ni a l'altra obra.

També en el *Rept.*, *Xätiva* apareix en un nombre interminable de donacions, cert més d'un centenar; sempre escrit *Xätiva*, «*termino Xative*», i anàlogues combinacions; espt. a les pp. 412-420, 469, 457, 458-495, de l'ed. Bof.; i trossos de terra de *Xätiva*. S'hi enumeren com alqueries que en depenen *Barxeta*, *Bisquert*, *Énova*, *Rana*, *Turballos*, *Aiacor*, i fins *Navarrés*.

Donar després cites del nom en docs., seria com tirar aigua al mar. Em limitaré a algunes mostres; 1244: *Xätiva* en 3 docs. d'aquest any (Huici, 1, 383, 384, 385). 1345: id. (*CoDoACA* xii, 267). 1350: Sempre aquesta forma invariable: 1327 (*CoDoACA* xxxix, 431), 1328 (id. xxxix, 352). En Sant Vicent Ferrer: *Xätiva* (*Quaresma*, p. 134). En el dicc. castellà llatí de Nebrixa: «*Xätiva*, ciudad Sethabis; toca de allí: *Velamen Sethabum*» p. n.7v.

En els autors grecs, el més sovint és *Saitabis* (p. ex. Ptolemeu, II, 6.62), però amb *e* en Estrabó —en genitiu *Setabios póleoís* (III, 4.9). En una moneda en alfabet ibèric es llegeix SAIT- (IV, 69). Quant al llatí, és clar que entretenir-nos donant cites de SAETABIS seria fer com qui llença aigua en un pou. Basti recordar que tot dubte que s'insinués sobre la identificació el refutaríem peremptòriament els passatges de Silius Itàlicus, on la descriu com un castell dalt d'un altíssim rocatèr (III, 325, xxvii, 47). El gentilici era *Saetabitanis*, els quals Plini qualifica de ciutadans de dret llatí antic (III, 3.5). I els èxits de la seva indústria tèxtil ja es veuen per les lloances que donen a les seves teles de lli Catul (XII, 24), Plini i altres.

Dels moros xativins il·lustres se n'ha parlat tant, que també ens podrem limitar a un parell d'al·lusions. L'arabista Francisco Pons va fer història d'Abu Alí i la seva escola que vivia a la fi del S.xii i prin. del xiii,